

Irmela Mujkić, MA
Jasmin Karić, MA
Amra Omerović

STAVOVI UČENIKA O MODERNIZACIJI I DEMOKRATIZACIJI NASTAVNOG PROCESA

Sažetak

Novi izazovi u obrazovanju mijenjaju tradicionalne i ustaljene modele rada u nastavi sa demokratskim i modernim odnosima. Cilj istraživanja bio je ispitati stavove učenika V i IX razreda o demokratizaciji i modernizaciji nastavnog procesa. Od istraživačkih metoda korištene su metoda teorijske analize i deskriptivno-analitički survey metod. Kao istraživački instrumenti korištena su dva upitnika. Prvi upitnik se odnosi na ocjenjivanje učenika o demokratizaciji nastave dok se drugi upitnik odnosi na ocjenjivanje učenika o modernizaciji nastave. U istraživanju je učestvovalo 245 učenika petih i devetih razreda osnovnih škola sa područja općine Travnik. Na osnovu dobijenih rezultata ocjena učenika o modernizaciji i demokratizaciji nastave je iznadprosječna. Rezultati također pokazuju da postoji razlika u procjeni učenika o modernizaciji i demokratizaciji nastave s obzirom na razred koji pohađaju.

Ključne riječi: stav, demokratizacija, modernizacija, učenici, nastavni proces

Uvod

Ubrzani način života i stalne promjene kojima smo izloženi, a koje trebamo pratiti, ukazuju nam na potrebu da mladi ljudi očekuju kvalitetno obrazovanje koje će uspješno odgovoriti izazovima modernog vremena. Novi izazovi u obrazovanju mijenjaju tradicionalne ustaljene modele rada u kojima napredak nauke i tehnologije traži nove promjene u organizaciji nastavnog procesa stoga mladu osobu treba pripremiti za promjene koje se očekuju. Dobro educirani nastavnici važna su karakteristika savremeno organizovane nastave, oni su stručnjaci koji imaju nezamjenljivu ulogu, odgovornost i zadatak da osposobljavaju mlade generacije kako za život tako i za njihov profesionalni poziv.

Škola je organizacija koja funkcioniše prema karakteru elementa, društvenih, ekonomskih i znanstvenih ciljeva koji su postavljeni da se razvijaju i mijenjaju (Ćatić, Stevanović, 2003). Shvatanjem nastave kao ozbiljne i važne djelatnosti te modernijim pristupom, metodama i tehnikama rada nastavnika stvara se garancija za moderno utemeljenje nastave. „Nastava je dinamičan proces koji podrazumijeva zajednički rad učenika i nastavnika“ (Matijević, Radovanović, 2011: 29), gdje svaki od navedenih aktera ima svoje zadatke čiji je konačan cilj kvalitetan i uspješan odnos. Didaktičari već dugo vremena istražuju kako taj proces učiniti boljim. Analizirajući brojna saznanja savremena nastava ima zadatak da se kroz demokratski stil rada svojom elastičnom i dinamičnom strukturom sve više oslanja i koristi bogatstvom odgojno-obrazovnih izvora za učenike kako bi mogli adekvatno koristiti svoja znanja. Dakle, učenicima pruža znanja koja će im poslužiti ne samo za ocjenu nego će im omogućiti i aktivno učestvovanje u mijenjanju svijeta koji ih okružuje.

Nastavnici su važan segment u razvijanju pozitivnih i negativnih odnosa prema učenju. Oni ostvaruju važne uslove za uspjeh u obrazovanju, jačaju samostalnost, potiču motivaciju i

radoznalost (Delors, 1998). „Upoznajući učenike, nastavnik kvalitetne škole neprekidno traga za boljim načinom rada i od učenika traži mišljenje o tome. Iako ističe važnost marljivosti, razredna atmosfera nikad nije turobna“ (Ilić, 1998: 256). Nastavnikov posao nije ograničen samo na prijenos informacija i znanja već se njegova važnost ogleda u zadavanju i stavljanju problema u određen odnos kako bi učenik povezo rješenje sa širim pitanjima.

Demokratizacija i modernizacija nastave

Primjena inovacija u organizaciji sistema odgoja i obrazovanja ukazuje da se nastavni sistem brže demokratizuje, intenzivnije modernizuje i funkcionalnije uključuje u tokove savremenog života. „Stalne promjene u društvu traže fleksibilne nastavne planove i programe aktuelne u vremenu i prostoru, fleksibilne i otvorene nastavnike za prihvatanje i praćenje tih promjena“ (Hajder, 2011: 17). Pod utjecajem najnovijih naučno-tehnoloških promjena dešavaju se i mnoge promjene u odgojno–obrazovnom procesu koje podstiču učenika da kreativno uči, otkriva i rješava probleme, razvija samostalnost i kritičan odnos prema izvorima saznanja.

Proces modernizacije odgoja i obrazovanja odnosi se na cijeli sistem i determinisan je utjecajima različitih faktora koji doprinose bržem protoku informacija. Hajder (2011) navodi tri faktora:

1. „*Eksplozija* znanja koja se ogleda u utjecaju velikog broja novih saznanja i naučnih otkrića, koja u značajnoj mjeri utječu na programske sadržaje nastavnih predmeta, na uvođenje novih sadržaja i novih nastavnih predmeta;
2. Uvođenje novih tehnologija kao naprimjer tehnologije u domenu komunikacije (internet, mobilni telefon i sl.);
3. Pojava novih materijala koji služe za nove tehnologije, ne samo za visoko sofisticiranu tehnologiju, nego i za masovnu upotrebu u sferi svakodnevnog života“ (Hajder, 2011: 24).

Kvalitetni nastavnici i saradnici trebaju kvalitetno i odgovorno raditi na obrazovanju i razvoju učenika, a to će se postići odabirom kvalitetnih metoda i oblika rada, nastavnih sredstava i opreme. Proces modernizacije obuhvata pravo i daje školama mogućnost da modernizuju svoj rad u obrazovanju i razvoju učenika, da bi postale konkurentne na tržištu obrazovanja. Kako navode Mandić i Gajanović (1991), modernizovanju nastave i učenja doprinosi nastavni plan i program koji stavlja dijete u centar programa. Modernizovanje školskih zgrada doprinosi ostvarivanju savremene nastave i radnih uslova. Nastavna sredstva na multimedijalnoj osnovi - kompjuteri, videosistemi, podstiču motivaciju i kvalitetniji rad nastavnika i učenika, usavršavaju metode, oblike i postupke rada s ciljem kvalitetnog učenja i podučavanja. Uvođenjem savremenih didaktičkih sistema nastave (programirana, problemska, kabinetska), brže se prevazilaze ograničenosti nastavnog sistema, proširuje se i bogati pedagoška funkcija škole i zadovoljavaju potrebe i interesovanja mladih. Modernizacija školskog sistema i nastave donosi promjene i za nastavnike koji dobijaju nove uloge (istraživača, organizatora nastave, programera), pa samim tim utječu na promjene u organizaciji cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa.

Produktivnost nastave zahtijeva savremenu edukaciju i primjenu modernog oblika nastave koji je temeljno osmišljen i zadovoljava interese društva. Aktuelna pitanja kakva su šta će učenik učiti, kako će učiti i da li će znati primijeniti znanje nakon škole, treba nastavniku da pomognu u korištenju onih metoda i oblika rada koji će učeniku omogućiti da ih što prije i

uspješnije savlada. Savremena nastava daje obavezu nastavniku da učenika nauči da se snalazi u svakodnevnom životnim situacijama i da zna primijeniti naučeno gradivo (Muminović, 2000).

Važni elementi pri stvaranju kvalitetne škole su usmjeriti se na kvalitetu, ukinuti prisilu i naučiti učenike da vrednuju vlastiti rad (Greene, 1996). Obrazovanje mladoj osobi treba da bude vodič zahtjevnog puta na kojem se moraju ispuniti i ostvariti individualna prava, na temelju slobode sa ispunjenim dužnostima i odgovornostima prema drugima i zajednici (Delors, 1998). Demokratski odnosi znatno proširuju funkciju učenika i podrazumijevaju stvaranje uslova u kojima učenici učestvuju u skladu sa svojim mogućnostima tokom pripremanja i realizovanja rezultata odgojno-obrazovnog procesa (Dunđerović, Radovanović, Levi, 2009). Odnos nastavnika i učenika u primjeni demokratizacije je ravnopravan u okviru kojeg se poštuju, međusobno uvažavaju i cijene. Učenik i nastavnik treba zajedno da biraju metode i oblike rada kako bi ostvarili kvalitetan rad (Selimović, 2015). Demokratizacija obrazovanja obuhvata proces demokratizacije u društvu i uspostavljanje demokratskog položaja učenika i nastavnika u procesu učenja i nastave (Mandić, Gajanović, 1991). Promjene u obrazovanju moraju imati svoj cilj i pripremu za uspješnu realizaciju. Nova naučna otkrića, uvođenje modernizacije i demokratizacije u nastavi podrazumijeva nastavu prilagođenu učeniku koji uvijek treba znati šta, kada i gdje će učiti i koji su mu izvori znanja na raspolaganju.

Metode rada

Postupak

Ispitivanje stavova učenika o modernizaciji i demokratizaciji nastave vršili smo putem dva anketna upitnika namijenjena učenicima osnovne škole. Prvi upitnik se odnosi na ocjenjivanje učenika o demokratizaciji nastave i sadrži 22 pitanja i 6 oblasti. Drugi upitnik se odnosi na ocjenjivanje učenika o modernizaciji nastave i sadrži 30 pitanja i 8 oblasti. Prije samog anketiranja ispitanike smo upoznali sa značajem istraživanja i načinom popunjavanja pitanja u upitniku, te da je anketiranje anonimno i da služi u naučne svrhe. Nakon toga ispitanicima smo podijelili listove za odgovore. Tvrdnje na koje su učenici zaokruživali odgovore predstavljene su prema skali Likertovog tipa. Ako neko od pitanja nije bilo jasno, podizanjem ruke ispitanik bi nam dao znak da želi objašnjenje. Ovim smo željeli postići da istraživanje teče odgovarajućim tempom i da se uklone sve nejasnoće. Ispitivanje je trajalo oko dvadeset minuta.

Uzorak

Populacija iz koje je biran uzorak ispitanika i na koju se odnosi ovo istraživanje sačinjavaju učenici petog i devetog razreda osnovnih škola sa područja općine Travnik. Uzorak ispitanika čini 245 učenika. *Prema spolu* ispitanika je 134 (ili 54,7%) učenika muškog spola, i 111 (ili 45,3%) učenika ženskog spola.

Instrument

U istraživanju smo koristili dva anketna upitnika. Prvi upitnik se odnosi na ocjenjivanje učenika o demokratizaciji nastave i sadrži 22 pitanja i 6 oblasti (Vaši časovi, odnosi između nastavnika i učenika, atmosfera na času, organizacija vannastavnih aktivnosti, uključenost učenika u donošenju odluka, ocjenjivanje u školi). Drugi upitnik se odnosi na ocjenjivanje

učenika o modernizaciji nastave i sadrži 30 pitanja i 8 oblasti (Metode rada u procesu nastave, zastupljenost pojedinih oblika rada na času, opremljenost škole, kvalitet udžbenika, higijena prostorija, utjecaj nastavnikovih postupaka na kvalitet znanja učenika, prilagođenost nastavnog plana i programa, snadbjevenost udžbenika literaturom na bosanskom jeziku. Tvrdnje na koje su učenici zaokruživali odgovore vrednovala su se petostepenom skalom Likertovog tipa, i to: 1 (uopće se ne slažem), 2 (ne slažem se), 3 (slažem se i ne slažem se), 4 (slažem se) i 5 (uvijek se slažem), obilježene brojevima od 1 do 5.

Istraživanje se predstavlja kroz sljedeći niz zadataka:

1. Ispitati samoprocjenu učenika o nivou demokratizacije u nastavi;
2. Utvrditi da li postoji statistički značajna razlika u stavovima učenika razredne i predmetne nastave o demokratizaciji nastave;
3. Ispitivanje samoprocjene učenika o nivou modernizacije u nastavi;
4. Utvrditi i ispitati da li postoji statistički značajna razlika u stavovima učenika razredne i predmetne nastave o modernizaciji nastave.

Hipoteze istraživanja

1. Pretpostavlja se da učenici pozitivno samoprocjenjuju demokratizaciju nastave.
2. Pretpostavlja se da postoji razlika u stavovima među učenicima razredne i predmetne nastave u odnosu na demokratizaciju odnosa.
3. Pretpostavlja se da učenici pozitivno samoprocjenjuju modernizaciju nastave.
4. Pretpostavlja se da postoji razlika u stavovima među učenicima razredne i predmetne nastave u odnosu na modernizaciju nastave.

Rezultati istraživanja

Naš prvi zadatak je ispitati stavove učenika V i IX razreda o demokratizaciji nastave. U Tabeli 1 Mjera centralne tendencije i distribucije frekvencije obilježja za svaku oblast nakon urađene analize dobijeni su sljedeći rezultati:

Tabela 1. Mjera centralne tendencije i distribucije frekvencije obilježja samoprocjene učenika o demokratizaciji za svaku oblast

Varijable	N	M	SD	R	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)
Časovi 01 - Zanimljivi	245	3,36	1,110	4	4,1	18,8	32,7	25,7	18,8
Časovi 02 - Prilagođeni uzrastu učenika	245	4,07	1,120	4	3,3	6,9	18,8	21,6	49,4
Časovi 03 - Prilagodljivi uslovima, mogućnostima i interesima učenika	245	3,69	1,303	4	6,9	13,5	22,4	17,6	39,6
Odnosi 01 – Nastavnici poštuju samo svoja prava	245	2,54	1,492	4	36,7	18,0	15,5	13,9	15,9
Odnosi 02 – Nastavnici ne žele razgovarati sa učenicima	245	2,45	1,466	4	37,1	20,8	18,8	6,1	17,1
Odnosi 03 – Nastavnici poštuju prava učenika	245	3,80	1,324	4	7,3	11,4	21,2	14,3	45,7

Odnosi 04 - Učenici mogu bez problema razgovarati sa nastavnicima	245	3,77	1,396	4	9,8	12,2	15,9	15,5	45,5
Atmosfera na času 01 - Stroga	245	2,38	1,267	4	30,6	30,6	17,6	13,1	8,2
Atmosfera na času 02 - Nezanimljiva	245	2,65	1,457	4	31,0	20,0	18,4	14,3	16,3
Atmosfera na času 03 - Opuštena	245	3,43	1,391	4	12,7	15,5	18,4	22,9	30,6
Atmosfera na času 04 - Radna i istraživačka	245	3,53	1,500	4	16,3	11,0	15,1	18,0	39,6
Organizacija 01 - Dodatne i dopunske nastave	245	3,19	1,686	4	26,9	14,7	9,4	10,6	38,4
Organizacija 02 - Sekcije	245	4,0	1,453	4	12,2	7,8	8,2	11,0	60,8
Organizacija 03 - Sportska takmičenja	245	3,82	1,351	4	10,2	9,4	11,8	24,9	43,7
Organizacija 04 -Kulturno-zabavne manifestacije	245	3,81	1,416	4	10,2	12,7	11,8	16,3	49,0
Organizacija 05 - Savjetovanja za mlade	245	2,76	1,635	4	35,9	15,1	10,6	13,5	24,9
Uključenost 01 - Vezano za sadržaj proslave dana škole	245	2,67	1,589	4	38,0	12,7	14,3	14,3	20,8
Uključenost 02 - Vezano za sadržaj ekskurzije	245	3,03	1,728	4	35,1	8,2	9,4	13,5	33,9
Uključenost 03 - Vezano za humanitarne akcije	245	3,38	1,617	4	24,5	6,9	12,7	18,0	38,0
Uključenost 04 -Uređivanje školskog dvorišta	245	2,60	1,631	4	40,8	15,1	10,2	11,0	22,9
Ocjenjivanje 01- Ocjena zavisi od raspoloženja nastavnika	245	2,83	1,613	4	33,9	13,5	13,1	15,1	24,5
Ocjenjivanje 02 - Ocjena zavisi isključivo od rada i zalaganja učenika	245	3,86	1,309	4	7,8	9,0	20,0	16,3	46,9

Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (časovi 01-03) je iznadprosječna i iznosi $M=3,70$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (odnosi 01-04) je dobra i iznosi $M=3,14$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (atmosfera na času 01-04) je ispod prosjeka i iznosi $M= 2,997$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (organizacija 01-05) je iznadprosječna i iznosi $M=3,516$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (uključenost 01-04) je iznad prosjeka i iznosi $M=3,516$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (ocjenjivanje 01-02) je dobra i iznosi $M=3,345$.

U Tabeli 2 predstavljeni su zbirni rezultati stavova učenika V i IX razreda o demokratizaciji nastave:

Tabela 2. Mjere centralne tendencije, varijabilnosti i distribucije frekvencije obilježja - zbirni rezultati stavova učenika V i IX razreda o demokratizaciji nastave

Tvrdnje	N	M	SD	SEM	95% Interval pouzdanosti		Skjunis	Kurtosis
					Donja granica	Gornja granica		
Demokratizacija	245	3,27	0,51	0,03	3,21	3,37	-0,201	-0,551

Aritmetička sredina svih tvrdnji je $M=3,27$ što pokazuje da je ocjena učenika o demokratizaciji nastave iznadprosječna. To potvrđuju i izračunate vrijednosti ($t=9,083$; $df=244$; $p=0.000$; $mean_{diff}=0.44$, $test_{value}=3$), koji pokazuju da se rezultati statistički značajno razlikuju od prosječne vrijednosti 3.

Na osnovu predstavljenih rezultata potvrđena je prva hipoteza *da učenici pozitivno samoprocjenjuju demokratizaciju nastave*.

Naš drugi zadatak bio je utvrditi da li postoji razlika u stavovima učenika razredne i predmetne nastave u odnosu na demokratizaciju nastave. U Tabeli 3 predstavljeni su rezultati razlika u stavovima učenika o demokratizaciji nastave s obzirom na razred.

Tabela 3. Razlike u stavovima učenika o demokratizaciji nastave s obzirom na razred

Indikatori	Razred	N	M	SD	Razl.M	t-vrijed.	Znač.	F	Znac.
Časovi 01 - Zanimljivi	V	137	3.86	1.001	1.130	9.154	.000	.976	.324
	IX	108	2.83	.903	1.130				
Časovi 02 - Prilagođeni uzrastu učenika	V	137	4.63	1.735	1.300	11.029	.000	27.83	.000
	IX	108	3.34	1.104	1.300				
Časovi 03 - Prilagodljivi uslovima, mogućnostima i interesima učenika	V	137	4.33	1.079	1.440	10.260	.000	.038	.000
	IX	108	2.89	1.105	1.440				
Odnosi 01 – Nastavnici poštuju samo svoja prava	V	137	2.18	1.614	-.818	-4.418	.000	26.99	.542
	IX	108	3.00	1.176	-.818				
Odnosi 02 – Nastavnici ne žele razgovarati sa učenicima	V	137	2.47	1.645	.049	.257	.798	29.21	.002
	IX	108	2.43	1.209	.049				
Odnosi 03 – Nastavnici poštuju prava učenika	V	137	4.33	1.225	1.208	7.941	.000	.373	.104
	IX	108	3.12	1.125	1.208				
Odnosi 04 - Učenici mogu bez problema razgovarati sa nastavnicima	V	137	4.31	1.123	1.240	7.675	.000	9.879	.989
	IX	108	3.07	1.406	1.240				
Atmosfera na času 01 - Stroga	V	137	2.22	1.338	-.355	-2.196	.029	2.656	.382
	IX	108	2.57	1.146	-.355				
Atmosfera na času 02 - Nezanimljiva	V	137	2.16	1.368	-1.108	-6.372	.000	.000	.033
	IX	108	3.27	1.330	-1.108				

Atmosfera na času 03 - Opuštena	V IX	137 108	3.77 3.00	1.306 1.381	.774 .774	4.489	.000	.766	.715
Atmosfera na času 04 - Radna i istraživačka	V IX	137 108	4.18 2.72	1.260 1.386	1.453 1.453	8.574	.000	4.591	.000
Organizacija 01 - Dodatne i dopunske nastave	V IX	137 108	3.80 2.42	1.558 1.523	1.379 1.379	6.945	.000	.134	.127
Organizacija 02 - Sekcije	V IX	137 108	4.41 3.49	1.246 1.538	.918 .918	5.162	.000	22.22 4	.000
Organizacija 03 - Sportska takmičenja	V IX	137 108	4.08 3.50	1.312 1.336	.580 .580	3.409	.001	2.346	.127
Organizacija 04 - Kulturno-zabavne manifestacije	V IX	137 108	4.39 3.08	1.073 1.467	1.304 1.304	8.030	.000	25.74 5	.000
Organizacija 05 - Savjetovanja za mlade	V IX	137 108	3.48 1.85	1.558 1.229	1.630 1.630	8.903	.000	20.69 1	.000
Uključenost 01 - Vezano za sadržaj proslave dana škole	V IX	137 108	3.28 1.90	1.572 1.238	1.387 1.387	7.513	.000	19.25 5	.000
Uključenost 02 - Vezano za sadržaj ekskurzije	V IX	137 108	3.55 2.36	1.654 1.591	1.194 1.194	5.703	.000	.228	.633
Uključenost 03 - Vezano za humanitarne akcije	V IX	137 108	3.86 2.77	1.399 1.672	1.093 1.093	5.567	.000	15.39 2	.000
Uključenost 04 - Uređivanje školskog dvorišta	V IX	137 108	3.00 2.09	1.680 1.418	.907 .907	4.491	.000	15.08 0	.000
Ocjenjivanje 01 - Ocjena zavisi od raspoloženja nastavnika	V IX	137 108	2.36 3.43	1.589 1.442	-1.068 -1.068	-5.440	.000	2.097	.089
Ocjenjivanje 02 - Ocjena zavisi isključivo od rada i zaganja učenika	V IX	137 108	4.35 3.23	1.154 1.227	1.119 1.119	7.325	.000	1.465	.227

Utvrđivanje značajnosti t-testom razlika aritmetičkih sredina (M), u *stavovima učenika o demokratizaciji nastave* s obzirom na *razred*, pokazalo je da u 21 indikatoru postoje statistički značajne razlike u korist učenika petih razreda, i to u sljedećim varijablama: vaši časovi su zanimljivi, prilagođeni uzrastu učenika, prilagodljivi uslovima, mogućnostima i interesima, odnos između nastavnika i učenika da poštuju samo svoja prava, poštuju prava učenika, da učenici mogu bez problema razgovarati, atmosfera na času je stroga, nezanimljiva, opuštena, radna i istraživačka, organizacija dopunske i dodatne aktivnosti, organizacija sekcija, sportskih takmičenja, kulturno-zabavne manifestacije, savjetovanje za mlade, uključenost učenika u donošenju odluka vezano za sadržaj proslave dana škole, uključenost učenika u donošenju

odluka vezano za sadržaj ekskurzije, uključenost učenika u donošenju odluka vezano za humanitarne akcije, uključenost učenika u donošenju odluka vezano za uređivanje školskog dvorišta, ocjenjivanje u školi subjektivno gdje ocjena zavisi od raspoloženja nastavnika, ocjenjivanje u školi objektivno gdje ocjena zavisi isključivo od rada zalaganja učenika (na nivou $p < 0,01$).

Na osnovu predstavljenih rezultata potvrđena je i druga hipoteza *da postoji razlika u stavovima učenika o demokratizaciji s obzirom na razred koji pohađaju*.

Naš treći zadatak bio je ispitati stavove učenika o modernizaciji nastave. U Tabeli 4 *Mjera centralne tendencije i distribucije frekvencije obilježja* za svaku oblast nakon urađene analize dobijeni su sljedeći rezultati:

Tabela 4. Mjera centralne tendencije i distribucije frekvencije obilježja za svaku oblast

Varijable	N	M	SD	R	1 (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 (%)
Metoda rada 01 - Tradicionalne metode	245	3,38	1,270	4	8,6	18,4	24,5	24,1	24,5
Metoda rada 02 - Metode predavanja	245	3,54	1,365	4	9,8	15,9	20,0	19,2	35,1
Metoda rada 03 - Metoda rješavanja problema	245	3,53	1,292	4	7,3	16,7	23,7	20,4	31,8
Metoda rada 04 - Metoda kritičkog mišljenja	245	3,49	1,304	4	10,6	13,1	20,8	28,2	27,3
Metoda rada 05 - Učenje kroz diskusiju	245	3,05	1,379	4	16,7	20,0	26,5	14,7	22,0
Oblik rada 01 - Rad u parovima	245	2,97	1,202	4	11,0	28,6	24,5	24,1	11,8
Oblik rada 02 – Individualizirani	245	3,39	1,265	4	7,3	21,6	20,0	26,9	24,1
Oblik rada 03 - Frontalni	245	3,47	1,253	4	5,7	20,0	24,1	21,6	28,6
Oblik rada 04 - Grupni	245	2,89	1,259	4	13,1	31,4	24,1	16,7	14,7
Oblik rada 05 - Individualni	245	3,60	1,262	4	7,3	13,5	22,4	24,9	31,8
Opremljenost 01 - Školske biblioteke	245	4,04	1,289	4	8,2	5,3	15,9	15,5	55,1
Opremljenost 02 - Sportske dvorane	245	3,62	1,604	4	18,8	10,6	10,2	11,0	49,4
Opremljenost 03 - Kompjuterske učionice	245	4,24	1,224	4	5,3	8,2	9,0	11,8	65,7
Opremljenost 04 - Učionica i kabineta u školi	245	3,63	1,398	4	11,4	11,4	19,6	17,6	40,0

Udžbenici 01- Nije osmišljen pristup učenju	245	3,64	1,309	4	8,2	13,1	21,6	20,8	36,3
Udžbenici 02 - Više orijentisani na program nego na učenika	245	3,47	1,395	4	12,7	13,9	20,0	20,8	32,7
Udžbenici 03 - Prilagođeni mogućnostima, potrebama i interesima učenika	245	3,37	1,503	4	18,8	10,2	20,4	16,3	34,3
Higijena 01 - Toalet	245	2,62	1,541	4	37,1	13,1	19,6	10,6	19,6
Higijena 02 - Hodnik	245	3,46	1,392	4	12,2	13,5	24,1	16,3	33,9
Higijena 03 – Učionice u školi	245	3,65	1,938	4	8,6	11,8	20,8	23,3	35,5
Postupci nastavnika 01 - Obrazlaže značaj teme	245	2,45	1,329	4	8,2	9,4	14,3	17,1	51,0
Postupci nastavnika 02 - Povezuje temu sa životom	245	3,64	1,328	4	8,6	15,1	15,1	25,7	35,5
Postupci nastavnika 03 - Ilustruje svoje izlaganje	245	3,30	1,378	4	15,5	12,7	23,3	23,7	24,9
Postupci nastavnika 04 - Provjerava da li su učenici razumjeli	245	3,74	1,395	4	11,4	8,6	18,8	16,7	44,5
Prilagođenost NPP 01 - Potrebama učenika	245	3,49	1,495	4	16,3	11,4	17,6	16,3	38,4
Prilagođenost NPP 02 - Mogućnostima učenika	245	3,48	1,360	4	10,6	14,3	24,9	16,7	33,5
Prilagođenost NPP 03 - Interesima učenika	245	3,37	1,366	4	14,3	10,6	26,5	20,8	27,8
Prilagođenost NPP 04 - Psihofizičkim sposobnostima	245	3,58	1,411	4	11,8	12,2	21,2	15,5	39,2
Snadbjevenost udžbenicima 01 - Minimalno	245	3,55	1,433	4	14,3	9,8	20,0	18,8	37,1
Snadbjevenost udžbenicima 02 - Potpuno	245	3,96	1,275	4	7,8	6,1	18,0	18,4	49,8

Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (metode rada 01-05) je iznad prosjeka i iznosi $M=3,398$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (oblici rada 01-05) je iznad prosjeka i iznosi $M=3,264$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (*opremljenost škole 01-04*), je iznad prosjeka i iznosi $M=3,88$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (udžbenici 01-03) je iznad prosjeka i iznosi $M=3,49$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (higijena 01-03) je iznad prosjeka i iznosi $M=3,24$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (utjecaj 01-04) je iznad prosjeka i iznosi $M=3,65$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (prilagođenost 01-04) je iznad

prosjeaka i iznosi $M=3,48$. Izračunata aritmetička sredina svih varijabli za subtest (snadbjevenost 01-02) je iznad prosjeka i iznosi $M=3,75$.

U Tabeli 5 predstavljeni su zbirni rezultati stavova učenika V i IX razreda o modernizaciji nastave:

Tabela 5. Mjere centralne tendencije, varijabilnosti i distribucije frekvencije obilježja pedagoške klime

Tvrđnje	N	M	SD	SEM	95% Interval pouzdanosti		Skjurnis	Kurtosis
					Donja granica	Gornja granica		
Modernizacija	245	3,44	0,76	0,05	3,35	3,53	-0,352	-0,477

Aritmetička sredina svih tvrdnji $M=3,44$ pokazuje da je ocjena učenika o modernizaciji nastave iznadprosječna. To potvrđuje i vrijednost ($t=9,083$; $df=244$; $p=0.000$; $mean_{diff}=0.44$, $test_{value}=3$) koja pokazuje da se rezultati statistički značajno razlikuju od prosječne vrijednosti 3. Ovom analizom se potvrđuje i treća hipoteza da učenici pozitivno samoprocjenjuju modernizaciju nastave.

Naš četvrti zadatak bio je ispitati razlike u stavovima učenika V i IX razreda o modernizaciji nastave.

Tabela 6. Razlike u stavovima o modernizaciji nastave s obzirom na razred

Indikatori	Razred	N	M	SD	Razl.M	t-vrijed.	Znač.	F	Znac.
Metoda rada 01 - Tradicionalne metode	V	137	3.71	1.394	0.384	2.202	.029	1.603	.207
	IX	108	3.32	1.303	0.384				
Metoda rada 02 - Metode predavanja	V	137	3.53	1.327	0.357	2.201	.029	4.323	.039
	IX	108	3.18	1.175	0.357				
Metoda rada 03 - Metoda rješavanja problema	V	137	4.13	1.130	1.372	9.705	.000	.291	.590
	IX	108	2.76	1.058	1.372				
Metoda rada 04 - Metoda kritičkog mišljenja	V	137	3.80	1.265	0.720	4.449	.000	.023	.881
	IX	108	3.08	1.246	0.720				
Metoda rada 05 - Učenje kroz diskusiju	V	137	3.45	1.430	0.906	5.391	.000	12.858	.000
	IX	108	2.55	1.131	0.906				
Oblik rada 01 - Rad u parovima	V	137	3.20	1.187	0.512	3.378	.001	.002	.960
	IX	108	2.69	1.165	0.512				
Oblik rada 02 – Individualizirani rad	V	137	3.42	1.315	0.064	0.394	.694	1.989	.160
	IX	108	3.35	1.202	0.064				

Oblik rada 03 - Frontalni	V IX	137 108	3.79 3.07	1.172 1.243	0.714 0.714	4.610	.000	.121	.728
Oblik rada 04 - Grupni	V IX	137 108	3.02 2.71	1.342 1.128	0.584 0.584	1.917	.000	4.299	.039
Oblik rada 05 - Individualni	V IX	137 108	3.86 3.28	1.208 1.259	0.371 0.371	3.685	.056	.107	.744
Opremljenost 01 - Školske biblioteke	V IX	137 108	4.20 3.83	1.208 1.364	0.388 0.388	2.255	.000	5.271	.023
Opremljenost 02 - Sportske dvorane	V IX	137 108	4.42 4.03	1.048 1.391	0.258 0.258	2.492	.025	15.593	.000
Opremljenost 03 - Kompjuterske učionice	V IX	137 108	3.73 3.47	1.678 1.501	1.181 1.181	1.250	.013	2.120	.147
Opremljenost 04 - Učionica i kabineta u školi	V IX	137 108	4.15 2.97	1.156 1.404	947 947	7.220	.213	5.839	.016
Udžbenici 01 - Nije osmišljen pristup učenju	V IX	137 108	4.06 3.11	1.223 1.225	-.088 -.088	6.012	.000	.246	.620
Udžbenici 02 - Više orijentisani na program nego na učenika	V IX	137 108	3.43 3.52	1.479 1.286	0.581 0.581	-.489	.000	4.420	.037
Udžbenici 03 - Prilagođeni mogućnostima, potrebama i interesima učenika	V IX	137 108	3.96 2.62	1.342 1.358	1.343 1.343	7.737	.626	.694	.405
Higijena 01 - Toalet	V IX	137 108	2.98 2.18	1.700 1.175	0.802 0.802	4.180	.000	37.119	.000
Higijena 02 - Hodnik	V IX	137 108	3.95 2.84	1.319 1.232	1.106 1.106	6.710	.000	1.488	.224
Higijena 03 – Učionice u školi	V IX	137 108	4.12 3.06	1.144 1.255	1.052 1.052	6.844	.000	1.290	.257
Postupci nastavika 01 - Obrazlaže značaj teme	V IX	137 108	3.06 4.40	1.121 1.341	1.059 1.059	6.730	.000	11.153	.001
Postupci nastavnika 02 - Povezuje temu sa životom	V IX	137 108	4.01 3.19	1.185 1.361	0.822 0.822	5.048	.000	8.698	.003
Postupci nastavnika 03- Ilustruje svoje izlaganje	V IX	137 108	3.89 2.55	1.116 1.314	1.344 1.344	8.653	.000	8.439	.004
Postupci nastavnika 04 - Provjerava da li su učenici razumjeli	V IX	137 108	4.35 2.97	1.054 1.397	1.378 1.378	8.798	.000	11.546	.001

Prilagođenost NPP 01 - Potrebama učenika	V	137	4.28	1.069	1.787	11.529	.000	13.008	.000
	IX	108	2.49	1.357	1.787				
Prilagođenost NPP 02 - Mogućnostima učenika	V	137	4.22	1.048	1.673	12.062	.000	.719	.397
	IX	108	2.55	1.114	1.673				
Prilagođenost NPP 03 - Interesima učenika	V	137	4.01	1.105	1.459	9.780	.000	4.446	.036
	IX	108	2.56	1.225	1.459				
Prilagođenost NPP 04 - Psihofizičkim sposobnostima	V	137	4.09	1.277	1.169	7.053	.000	.004	.950
	IX	108	2.93	1.302	1.169				
Snadbjevenost udžbenicima 01 - Minimalno	V	137	3.78	1.561	0.531	2.925	.003	15.501	.000
	IX	108	3.25	1.193	0.531				
Snadbjevenost udžbenicima 02 - Potpuno	V	137	4.42	.990	1.027	6.819	.000	22.748	.000
	IX	108	3.39	1.366	1.027				

Utvrđivanje značajnosti t-testom razlika aritmetičkih sredina u *stavovima učenika V i IX razreda o modernizaciji nastave* rezultati su pokazali da u 22 indikatora postoje statistički značajne razlike aritmetičkih sredina (M) i to: metoda rješavanja problema, metoda kritičkog mišljenja, učenje kroz diskusiju, oblik rada u parovima, frontalni rad na času, individualni oblik rada na času, opremljenost učionica i kabineta u školi, ne postoji osmišljen pristup učenju, udžbenici su prilagođeni mogućnostima, potrebama i interesima učenika, higijena učionica u školi, nastavnik obrazlaže temu, nastavnik povezuje temu, nastavnik ilustruje svoje izlaganje, nastavnik provjerava da li su učenici razumjeli, prilagođenost potrebama učenika, mogućnostima učenika, interesima učenika, psihofizičkim sposobnostima, snadbjevenost udžbenicima minimalno i potpuno (na nivou od $p < 0,05$) u korist učenika V razreda.

Na osnovu predstavljenih rezultata potvrđena je i četvrta hipoteza *da postoji razlika u stavovima učenika o modernizaciji obzirom na razred koji pohađaju*.

Zaključna razmatranja

Cilj istraživanja bio je ispitati kako učenici samoprocjenjuju demokratizaciju i modernizaciju nastave kao i ispitati razlike u stavovima učenika V i IX razreda o demokratizaciji i modernizaciji nastavnog procesa. S obzirom na to da smo željeli ispitati stavove učenika o demokratizaciji i modernizaciji nastave, u uzorku smo uzeli škole iz urbanih i ruralnih područja kako bismo dobili što vjerodostojnije rezultate.

Na osnovu dobijenih rezultata zaključujemo da učenici pozitivno procjenjuju demokratizaciju i modernizaciju nastave. Rezultati su, također, pokazali da postoje razlike u stavovima učenika o modernizaciji i demokratizaciji učenika s obzirom na razred koji pohađaju i to u korist učenika petih razreda.

Obrazovanje danas predstavlja najvažnije sredstvo za lični i društveni razvoj u kojem se kreira da mlada osoba ima aktivnu ulogu u osmišljavanju budućnosti društva, a da bi se ostvarila ta uloga škola ima zadatak da priprema i razvija njihove kompetencije. Razvoj nauke, posebno tehnike i tehnologije, donosi promjene u sve oblasti ljudskog rada. Pod ovim utjecajem mijenja se nastavni proces u kojem su potrebne inovacije odnosno unošenje promjena u postojeći

sistem. Primjena inovacija u organizaciji sistema odgoja i obrazovanja ukazuje da se nastavni sistem brže demokratizuje, intenzivnije modernizuje i funkcionalnije uključuje u tokove savremenog života.

Literatura

1. Delors, J. (1998). *Učenje: Blago u nama*. Zagreb: Educa .
2. Dunderović, R., Radovanović, I., Levi, S. (2009). *Upravljanje razredom – Psihološki i pedagoški aspekti upravljače funkcije nastavnika*. Učiteljski fakultet. Beograd.
3. Greene, B. (1996). *Nove paradigme za stvaranje kvalitetnih škola*. Zagreb: Alinea.
4. Mandić, P., Gajanović, N. (1991). *Psihologija u službi učenja i nastave*. Lukavac: Grafokomerc Tunjić.
5. Matijević, M., Radovanović, D. (2011). *Nastava usmjerena na učenika*. Zagreb: ŠKOLSKE NOVINE.
6. Hajder, M. (2011). *Ličnost nastavnika i promjene u obrazovanju*. Sarajevo: Sarajevo publishing.
7. Ilić, M. (1998). *Od tradicionalne do kvalitetne škole*. Banja luka: Radovi, br. 1.
8. Selimović, H. (2015). *Didaktika*. Travnik: Univerzitet u Travniku.
9. Stevanović, M., Čatić, R. (2003). *Pedagogija*. Zenica: Pedagoški fakultet Zenica.

ATTITUDES OF STUDENTS ON DEMOCRATIZATION AND MODERNIZATION OF THE TEACHING PROCESS

Abstract

The challenges of education today are changing traditional and established models of work in teaching, with democratic and modern relations. The aim of the research is to examine the attitudes of the 5th and 9th grade students on democratization and modernization of the teaching process. The following research methods were used: theoretical analysis method and descriptive analytical survey method. Two questionnaires were used from the research instruments: The first questionnaire refers to the assessment of students on the democratization of teaching, the second questionnaire refers to the assessment of students about the modernization of teaching. The study involved 245 fifth- and ninth-grade elementary school students from the Travnik municipality. Based on the results obtained, students' grades on modernization and democratization of teaching are above average, and the results also show that there is a difference in the students' assessment of modernization and democratization of classes with regard to the class they attend.

Keywords: *attitude, democratization, modernization, students, teaching process*